

Atif Kujundžić

Pokušaj promišljanja aktuelnog trenutka kulture

AN ATTEMPT OF THINKING ABOUT THE CURRENT TRENDS IN B&H CULTURE

Kao Prilog razmišljanju o kulturi i razvoju u Evropi, Council of Europe – Savjet Europe Strasbourg i Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu i sport/šport Federacije BiH Sarajevo, krajem 1999. godine objavili su skraćenu verziju Izveštaja Radne grupe za kulturu i razvoj koji je pripreman po zabljetvu Savjeta Evrope, a kod nas publiciran pod naslovom KULTURA U SRCU.

ABSTRAKT

Kultura je jedina opća historija čovječanstva. Bosna i Hercegovina je država s prevashodno kulturnom sadržinom. Nastala na mjestu višestoljećnog susretanja nacija, kultura i konfesija, Bosna i Hercegovina je kulturnocivilizacijski amalgam zajedničkog života koji je u minulom ratu nadživio sve atake. Zato, najžešći protivnici Bosne i Hercegovine u godinama dejtonskog mira nastoje atakirati upravo u smjeru kulturne dezintegracije. Imanentno je kultura i zakonomjerno njihovom zlodjelu, što pri tome atakiraju sami na sebe. Proces kulturne reintegracijenužno će ličiti na nas.

Ključne riječi: Kultura, nacija, konfesija, subkultura, Bosna i Hercegovina, civilizacija, atak, dezintegracija, Savjet Evrope, Kultura u srcu, bosanskohercegovačko društvo, postmoderna, postratna.

ABSTRACT

The culture is a general history of humankind. Bosnia and Herzegovina is a state with predominant cultural contents. It has been founded at a meeting point of nations, cultures and confessions old for centuries. It is a cultural-civilisation amalgam of living together, which in the

Atif Kujundžić
Pokušaj promišljanja aktuelnog
trenutka kulture

past war repulsed all attacks. Therefore, the worst enemies of Bosnia and Herzegovina in years after the Dayton Peace Agreement plan an attack in direction of cultural disintegration. It is immanent for culture and natural for their criminal acts that in such a case they attack themselves. The process of cultural reintegration will be necessarily similar to us.

Key words: culture, nation, confession, subculture, Bosnia and Herzegovina, civilisation, attack, disintegration, Council of Europe, Culture in the heart, B&H society, post-modern, post-war

Razmišljanje o kulturi i razvoju, orijentacija na istraživanje u kulturnom prostoru i naziv publikacije svestrano su promišljeni. I naučno zasnovani. Jer, kultura je jedina opća historija čovječanstva i, u principu, svijet je istrošio sve modele međusobnih odnosa, osim onih koji uistinu imaju djelatnu kulturnu, a tako i duboko humanističku sadržinu

To suštinski podrazumijeva naslanjanje na kvalitetne odgojno-obrazovne, naučne i umjetničke sadržaje i humanizam koji je kulturi imanentan, tj. uistinu inventivne ljudske pojave, projekte i poduhvate, a tako i okrenut budućnosti.

Takođe, u konkretnom slučaju, treba imati u vidu činjenicu da je Bosna i Hercegovina država koja prevashodno ima ne političku, već kulturnu sadržinu. No, to je upravo ona referenca na kojoj znamo da je Bosna i Hercegovina jedino i opstala. Kada su joj uništili sve što podrazumijeva političku, pravnu, ekonomsku i svaku formalnu strukturu, njezinim dušmanima se suprotstavio njezin stvaran kulturni sadržaj: vijekovno pozitivno iskustvo zajedničkog života na mjestu susretanja civilizacija.

Svoje mjesto, ulogu, vrijeme koje živimo i promišljamo unutar takvih odrednica,

projekcija i zahtjeva kulturnog razvoja, tj. mjesta i uloge kulture koja i inače determinira i sve druge odnose, posebice, ako imamo u vidu ključne teme kulture u Evropi koja se našla u prijelaznoj fazi – kao KULTURU U SRCU – kao program kulturne politike, građanski i društveni ugovor sa građanima Evrope, kulturu kao pokretačku snagu u ljudskim potencijalima i izvorima, potragu za kreativnim poslovima, društvo komunikacije – kao novu eru kreativnosti, potrebu smanjivanja opštih raskoraka, jedinu stvarnu mogućnost evropske kohezije i stvarne argumente za efikasan nastavak mirovnog procesa i reintegracije u svim aspektima u našoj zemlji, kao i integracije u evropske procese – izbor nema alternativu:

Sve što još istinski dobro možemo učiniti za sebe i Bosnu i Hercegovinu, moguće je napraviti samo u kulturi. Pošto kultura podrazumijeva zajedništvo i integraciju najviših i najkvalitetnijih humanističkih sadržaja i vrijednosti, ova mogućnost uopće nema zamjenu i alternativu ni kao sadržaj, ni kao polazište, ni kao ishod, tj. podjednako u političkom, ekonomskom i svakom drugom vidu.

Bosna i Hercegovina, u svakom slučaju, jedinstvena je kulturna i kulturološka/antropološka činjenica, odnosno cjelina i svakako i neuporedivo u značajnijoj mjeri nego li jedinstven politički, ekonomski i državnopravni i kulturni prostor, što bi trebala biti. Ono prvo i jeste više prepoznatljiv pojam identifikacije koji opstaje u tragovima, a ovo drugo tek poprište na kojem je nastavljen nesmiljeni rat koji je počeo prije više od deset godina.

Dakle, ako je shvaćeno da je biće Bosne i Hercegovine kulturnocivilizacijs-

ki amalgam vijekovnog sučeljavanja nacija, kultura i konfesija i iskustava njihovog zajedničkog života na njezinom tlu, sada je shvaćeno da geopolitički razgrađena Bosna i Hercegovina i definirana kao dva entiteta i doslovno može biti dokusurena u jednom fajterskom udaru u nivou njezinoga kulturnog bića! U kojem je, da to ponovimo, uprkos svemu što joj je učinjeno do sada – Bosna i Hercegovina: opstala!

U svakom slučaju, riječ je o bitnom trenutku koji je nužno shvatit kao činjenicu i razumijevati kao dio procesa koji traje po svojim i u mnogo čemu sebi imanentnim zakonomjernostima. Naime, nije na odmet pomenuti mogućnost poimanja da je Bosna i Hercegovina nastala neupitnom pozitivnom participacijom nacionalnih suštastava u njezinom opstajanju, kao i da je u minulom ratu svojom ukupnom snagom progovorila potkulturna/subkulturna suština nacija njihovom ukupnom snagom neprilagođenosti i neprihvatanjem.

Zatim, dobro je promišljati: oni koji nasrću na kulturno i kulturološko biće Bosne i Hercegovine, ako je već riječ o nacijama i njihovim potkulturnim grupama koje smo prepoznali i imenovali u njihovom posezanju za arhetipom, lakše ćemo identificirati i vezu zločinačkih formacija i grupa, koje u samoj suštini svoje pojave i čina istodobno atakiraju i na najranjiviji dio sopstvene nacije!

Jer, da bi se napalo Bosnu i Hercegovinu, potrebno je isključiti sebe iz Bosne i Hercegovine, kako se barem samoga sebe ne bi napadalo. To je dijelom postignuto imenovanjem rezervnih domovina kao stvarnih projekata koje treba učiniti velikim i proglašavanjem Bosne i Hercegovine unitarnom državom, tj. nacionalnom državom Bošnjaka. Potom, neophodno

je Bosnu i Hercegovinu isključiti iz sebe, kako se poprište sukoba ne bi odvijalo u samome sopstvu, što niko nije znao kako učiniti, jer to čovjeku i nije moguće nasuprot stvarnosti pojave sopstva, artikulanog upravo sopstvenim pragom!

Kad bi se prethodno moglo učiniti, jasno ostalo bi se i bez sebe i bez snage za napad, došlo bi do razgradnje u samome bosanskome biću. No, to je sve moguće samo dijelom i tek do nivoa stavljanja pod znak pitanja.

Treba razumjeti: na djelu je konfuzija koju proizvodi jedna i fašizirana pamet i zagubljena svijest i potkulturna podsvijest. Na djelu je odsustvo razuma. Retrogradne ideologije koje sve, pa i silno vrijeme, točak svijesti, podsvijesti i povijesti nastoje vratiti unatrag, u nedoba, kada su ovaj prostor naseljavala plemena tjerna nagonom i bez traga svjetla u razumu o tome: ko su i šta su, kad je ovaj prostor bio nigdina!

No, ako je riječ i o pukim atavizmima, nemamo pravo potcjenjivati pojavu i moramo biti na ti sa svojim životom i svojom domovinom, kao sa samim sobom, a kulturu gledati kao prostor mogućih zdravih reintegracionih procesa.

Imanentno je pojavi kulturne sadržine da opstaje na vertikali dramatičnog. To istu ne čini samo uistinu i tek stvarnom, već joj omogućuje da svojom dramatikom postvari slutnju o vremenu i prostoru i njihovome usudu i tako otvori nove procese. To kulturu uistinu čini prostorom u kojem se djelatno događa povijesno bitno, presudno.

Naravno, ovdje imamo u vidu umnoženost značenja pojma kultura i,

posebice, nacionalna kultura, a kad je u pitanju nauka, književnost, slikarstvo, muzika, pozorište, filosofija, religija i slično, što predstavlja socijalni nivo kulturne integracije ili njezine sociokulturne segmente koje vrlo uspješno razlikuje etnologija, pa i u nivou potkulturnih skupina, neovisno o tome jesu li nastale organiziranjem proizvodnje/djelatnosti ili iz razloga kulturno-ekološkog prilagođavanja, odnosno kao prisustvo uključenih etničkih skupina.

Posljedično je što danas imamo situaciju da institucije obrazovanja i kulture opstaju na granici s fantastičnim/fiktivnim poimanjem njihovih projiciranih uloga i funkcija i, najčešće, tek kao rezultat puke izdržljivosti samoga živog konteksta, tj. medija koji ih nosi u osnovnim elementima. Najčešće, tek kao neizbježnost koja nema granicu podnošljivosti pa traje po nekim višim silama i umu nedohvatnim zakonomjernostima. Ustvare, riječ je o tome da su one ispražnjene od prethodnog sadržaja i tek dijelom programirane i organizirane, tj. ispunjene sadržajem za novo vrijeme.

Ustvare, to je uvijek tako s civilizacijama od časa njihovoga urušavanja do pojave stvarnih impulsa njihove regeneracije.

Vrijeme je postmoderne i svekolikog nastojanja imenovanja i preimenovanja stvarnosti, sveopćeg previranja, iz kojega bi trebalo i u kulturnom prostoru izaći i stati na zelenu granu. Vrijeme je, dakle, intenzivnog čitanja, iščitavanja, prečitavanja i propitivanja, vrednovanja i prevrednovanja sadržaja. Procese je ubrzao rat, ali i bitno utjecao na njihov karakter.

Na kulturnom biću Bosne i Hercegovine nastale su pukotine i rasjedi mimo postojećih šavova i mjesta artikulacije i srastanja. Nerijetko, zamijenjeno je glavno za sporedno, odabrano nemoguće umjesto realno ostvarivog. Vrijeme je i svakojakih drugih, očiglednih nesnalazjenja.

Kada se u monolitnosti kulturnocivilizacijskog amalgama kakav Bosna i Hercegovina predstavlja posegne tako duboko da se operira tek nacionalnim i vjerskim arhetipom, treba razumjeti da cijelo biće krvari i rastače se nasilu. Ali, kultura ima i moć regeneracije na istom mjestu i sasvim je slična životu čiji je produkt i koji je proizvodi i kada je nastoji dokinuti nasiljem nad samim sobom.

Čovjekova pojava je suviše prožeta i uslovljena kulturnom zadatošću prostora. Fragmenti i sume pregnuća samo su dio iste slike i najčešće se u svim svojim vrijednosnim elementima iscrpljuju sami u sebi. Posebice ako je riječ o vrijednim ostvarenjima. Dok se na mjestima neprimjerenog insistiranja, da se neki oblici i djelatnosti funkcionaliziraju, pregnuće iscrpljuje u samome činu nastojanja. Poslije je tako katastrofalnih lomova i tragičnih sukoba, sve se mora graditi ispočetka, na novim temeljima, s neupitnom potrebom da se gradi baš to. Inače, riječ je o pukom nerazumijevanju i iracionalnom trošenju energije i sredstava.

Jer, u odsustvu smisla, inicijative i razumijevanja za društvene promjene, uz svu tragiku zbog stvarnih ljudskih i materijalnih gubitaka u minulom ratu, njegovi projektanti i akteri su podlegli svome zločinačkom ludilu i u samoj suštini: unprijed izgubili bitku. Naime, na strani dobra uvijek je riječ samo o racionalnim modalitetima. A rat sa svojom iracionalnom

Slika 1. Dom kulture Gračanica - izgrađen prije 25 godina

logikom, koja s racionalnim i ne komunicira, nije ni mogao donijeti rješenja.

Uostalom, to i nije bio rat za materijalna bogatstva, mada je podastrta teritorija i izvršena pljačka. To je bio rat za razbijanje kulturnog bića ove zemlje, a to projektantima, po svemu, u velikoj mjeri nije bilo jasno i izmaklo je iz vida, ili u prvi mah barem ostalo nejasno, pa za taj – kulturni aspekt nisu imali ni strategiju ni taktiku sem najprimitivnijih zahtjeva u vidu nacionalne, vjerske i kulturne segregacije kao predloška za ostvarivanje genocidnih namjera.

Oni su se, uistinu, na plan razbijanja kulturnog bića prebacili tek po zaustavljanju ratnih dejstava, kada su osjetili uzaludnost i promašenost oružanih i zločinačkih nasrtaja, a svekolika nužda

ih je tjerala da po svaku cijenu zadrže i očuvaju ratom uspostavljene pozicije. Tada su sračunali da treba krenuti u cjelovitu kulturnu dezintegraciju, a tada su i rat – prenijeli u same sebe! To je mjera kojom se i zločin vraća počinitelju.

Sada će se na mjestima razaranja i pucaanja šavova srastanja i nasilnog razdora – nužno artikulirati kulturni spoj. Naravno, na mjestu porušenih domova, bogomolja, spaljenih biblioteka, škola, obdaništa, bolnica, masovnih egzekucija, premještanih masovnih grobnica itd., i nije potrebno anticipirati izgled da bi se shvatilo: kako je najprirodnije i kulturi nemoguće drukčije, već da liči/e na djelo i nedjelo.

To istodobno znači ne samo da je rat prenijet u prostor kulturnog djelanja, nego i da kulturni čin – pa i kultura kao takva – biva naslonjena na reference rat-

nog sukoba i njegovoga procesa, pa tako dobija i njegove odlike.

Zato će i ostati, kulturno – povijesno i činjenično, da je minula ratna tragedija u cijelosti bila zločinački nasilno oktroirana i provedena do nivoa najmorbidnijih rigidnih poduhvata konkretnih zločinaca.

Dakle, bosanskohercegovačko društvo u cjelini, ako je uopće još održiva takva odrednica, podvostručeno je prošlo i posljedično: osim uistinu postmoderno, ono je i postratno. Takvi su mu mediji, obrazovni programi, kulturne manifestacije, poezija, slikarstvo, priča, roman... tj. ljudi.

Možda je najteža posljedična stvar sadržana u činjenici da je veliki broj ljudi nositelja konkretnih postupaka uobličavanja društvenog života – toga nesvjestan, posebice u području prava, politike, ekonomije..., mada je svaki postupak samo detalj u ukupnoj slici i tako njezin bitan akter, makar i minoran.

Ratna katastrofa, objektivno i sljedstveno poznatoj marksističkoj sentenciji: da su ratovi lokomotive historije – pokrenula je procese i otvorila resurse o kojima nismo ni slutili.

Prirodno: u ljudima prije svega. Pojavilo se sve ono što je dugo bilo zatambljivano i kljalo u tmici svakojakih ograničenja u prethodnom vremenu, a koja, realno, ponekad i nisu bila ograničenja osim u ljudima kao takvim. Dakle, riječ je o zadatostima unutar psihološkoga sklopa, habitusa koji je artikuliran tokom skoro polustoljećnog mira i socijalističkog samoupravnog razvoja.

Na površinu je izbilo sve ono što je dugo kljalo u krilu prethodnoga društvenoekonomskog poretka – formacije. Kako ne reći: bilo bi bolje da puno toga nikad nismo ugledali...

Svakako, najzanimljiviju sliku nudi bošnjački svijet. Dugo nacionaliziran i odrican u imenu, vjeri, jeziku – dakle u samoj suštini svoga bića, trebat će dosta dugo vrijeme da samo i sistematizira sve to što je iznjedrio u posljednjih deset godina, jer se dogodila prava erupcija stvaralačkog zanosa i ispoljavanja. Biljka je snažno buknuła i počela rasti nekontrolirano. Jedini korektivi su joj stvarnost kao takva, pa je time i sama postala bitno, u svome biću – ratnička.

A to je karakter s kojim će se najžešće, par excellence – morati ponajžešće suočiti upravo Bošnjaci.

Danas se, u procesima svekolikih društvenih fermentiranja, već uobličavaju pojedini zahtjevi, slažu energetske silnice, to je posebno vidljivo u umjetnosti, slikarstvu, muzici, poeziji, prozi, izdavaštvu, obrazovanju, međuljudskim i ekonomskim odnosima, medijima, i, svojevrsnom političkom divljakluku...

Zamah i razmah je takav da ga i nije moguće u cijelosti recipirati. Novostvoreni oblici pokazuju neuporedivo značajniji vitalitet... Za budućnost je puno bolje reći da je gradimo kako bi ličila na nas, nego li da je tek crna.

No, i ako crna jeste, to je opet i zbog nas. Promijenimo se i uskladimo na vrijeme, da bi nam i Dobri Bog pomogao.